

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

ЛЕТЮЧА ЛЮБОВ ПЕТРІВНА

УДК 811.161.1'373.611.

ДЕРИВАЦІЙНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ
У СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ МОВІ

10.02.02 – російська мова

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2004

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі російської мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент

Плужникова Тамара Іванівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
доцент кафедри російської мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор

Кудрявцева Людмила Олексіївна,
Інститут філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри російської мови;

кандидат філологічних наук,

Соколова Світлана Олегівна,
Інститут української мови НАН України, старший науковий співробіт-
тник відділу граматики та історії української мови.

Провідна установа: Черкаський державний університет імені Богдана Хмельницького,
кафедра загального та російського мовознавства, Міністерство освіти і
науки України, м. Черкаси.

Захист відбудеться 18 травня 2004 р. о 14 годині 30 хвилин на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.04 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601 м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “__1 квітня_____” 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Гальона

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

До недавнього часу в російському мовознавстві категорія оцінки розглядалася здебільшого лексикологами з погляду вивчення коннотативного значення слова (О. М. Вольф, В. І. Говердовський, І. І. Квасюк, Н. О. Лісіцина, В. М. Телія, С. Г. Шейдаєва, Г. О. Якубова). Більшість досліджень присвячено категорії оцінки з погляду аксіології.

У лексикологічних роботах, як правило, тільки констатується, що коннотативне значення передається в тому числі і особливими словотвірними засобами. У дериватології оцінка асоціюється з афіксами, що мають параметрично-оцінне значення. На сьогодні залишається недостатньо вивченою проблема специфіки вияву категорії оцінки на словотвірному рівні.

Започатковано вивчення оцінних утворень в “Российской грамматике” М.В. Ломоносова, де вперше описуються іменники та прикметники, що мають зменшувальні і збільшувальні суфікси. У подальшому в працях К.С.Аксакова, Ф.І. Буслаєва, О.Х.Востокова, В.В.Виноградова, М.І.Греча, О.О.Шахматова, П.Ф.Фортунатова та ін. розглядалися питання утворення та функціонування оцінних слів у російській мові. В історії вивчення оцінних слів і в сучасних дослідженнях увагу вчених привертала передусім імена (Ю.С.Азарх, О.О.Дементьев, О.А.Земська, Н.Ф.Іванова, І.О.Карабань, Т.А.Космеда, Г.І.Рожкова та ін.), а також прислівники (Т.М.Довга, О.П.Єрмакова, В.В.Лопатін, О.К.Коневецький, В.Ю.Франчук та ін.). Майже не описувалися дієслова та структурні слова, хоча аналіз мовного матеріалу свідчить про наявність евалюативів від них.

Значна кількість наукових праць, присвячених оцінним дериватам і спрямованих на вирішення питань лексичної та дериваційної семантики, визначення мовного статусу цих похідних, свідчить про **актуальність** обраної проблеми. Залишається **актуальним** з'ясування ролі оцінних афіксів у формуванні різних словотвірних типів, у розмежуванні мутаційної та модифікаційної деривації. Вирішення цих питань пов'язане з необхідністю розмежування понять, з одного боку, об'єктивної та суб'єктивної оцінки, з іншого, – експресивності, емотивності, емоційності, евалюативності (І.В.Арнольд, А.О.Івіна, Н.А. Лук'янова та ін.).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана з науковим напрямком Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова “Дослідження проблем гуманітарних наук”, що входить до плану науково-дослідної роботи кафедри російської мови і є складовою частиною комплексної теми “Порівняльний аналіз слов'янських мов”.

Мета дослідження – визначити засоби репрезентації категорії оцінки в морфемно-словотвірній структурі слова, а також словотвірний потенціал слів усіх граматичних класів російської мови з погляду їх здатності утворювати оцінні похідні.

Досягнення поставленої мети пов'язане з вирішенням таких **завдань**:

- 1) розмежувати поняття “аксіологічність” і “евалюативність”; зіставити поняття “евалюативність” з поняттями “оцінка”, “емоційність”, “емотивність” та “експресивність”; охарактеризувати поняття “суб’єктивна оцінка” і “об’єктивна оцінка” у їх співвідношенні;
- 2) визначити потенціал іменників щодо творення оцінних похідних, способи творення десубстантивних евалюативів, реєстр афіксів, що використовуються при їх творенні;
- 3) з’ясувати потенціал прикметників щодо творення дериватів з оцінною семантикою, способи їх творення і реєстр афіксів для творення відад’єктивних евалюативів;
- 4) виявити здатність різних морфолого-семантичних груп прислівників, слів категорії стану (КС) до творення дериватів з семантикою оцінки, способи творення відприслівникових та мотивованих словами КС евалюативів і реєстр словотвірних афіксів;
- 5) з’ясувати особливості творення віддієслівних оцінних дериватів, способи та засоби їх деривації;
- 6) праналізувати структурні слова (займенники, числівники, прийменники, сполучники, частки, вигуки, вставні слова та ін.) з погляду їх здатності утворювати оцінні деривати, визначити реєстр афіксів, використаних при творенні евалюативів від структурних слів та способи їх творення.

Предмет дослідження – словотвірна семантика, **об’єкт** – оцінне значення в парадигмі інших дериваційних значень.

Методи дослідження. Вивчення евалюативних дериватів було орієнтоване на слово- і текстоцентричний підходи з використанням таких лінгвістичних методів: описовий, зокрема прийом зовнішньої інтерпретації, що дав змогу розрізнити об’єктивну та суб’єктивну оцінки; логіко-психологічний прийом, який вивчає зв’язки змісту мовних одиниць (евалюативів) з одиницями і категоріями мислення. З метою конкретизації семантики евалюативів через вивчення їх оточення застосовано дистрибутивний метод. Описовий метод доповнювався елементами порівняльно-історичного, оскільки мовні факти сучасної російської мови осмислювалися з урахуванням динаміки їх формування і зіставлення з аналогічними мовними фактами близькоспорідненої української мови. Розуміння мови як системи зумовило застосування структурного методу, а саме прийому класифікації та систематизації, який був спрямований на виявлення різновидів евалюативів. Аналіз матеріалу виконано із застосуванням функціонального методу, спрямованого на вивчення та опис функцій евалюативів, вияв закономірностей їх функціонування.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що вперше описується дериваційна репрезентація категорії оцінки на базі слів усіх частин мови, які утворюють оцінні деривати. Вперше за умови розмежування аксіології та евалюативності, суб’єктивної та

об'єктивної оцінки протиставляються експресиви, емотиви та власне евалюативи, що дозволяє уточнити функцію їх словотворчих афіксів; аналізуються способи творення оцінних похідних.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони уточнюють теорію універсальних категорій положеннями, які відображають сучасні погляди на категорію оцінки та засобів її репрезентації у мові, зокрема, на дериваційному рівні. У роботі уточнюються функції службових морфем, які використовуються у творенні оцінних дериватів, що збагачує не тільки теорію морфеміки та комплексних одиниць словотвору, а й теорію номінації. Результати та висновки дослідження можуть служити базою для подальшого вивчення способів творення оцінних дериватів як експресивного засобу російської мови, а також вивчення оцінних похідних на матеріалі різних мов.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що фактичний матеріал може стати підґрунтям для створення словника оцінної лексики російської мови, а теоретичні положення, які викладені в дисертації, можуть використовуватись у лекційних курсах “Дериватологія” та “Лексикологія”, а також при написанні курсових, дипломних та магістерських робіт з російської мови.

Матеріали дослідження. Оскільки враховувався і слово- і текстоцентричний аналіз словотвірних одиниць оцінної семантики, джерелом фактичного матеріалу стали лексикографічні видання та тексти. Проаналізовано більше тисячі дериватів, отриманих шляхом суцільної вибірки із словників (всього використано 23 словники, зокрема: Балакай А.Г. Словарь русского речевого этикета. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: АСТ. – Пресс, 2001. – 672с. (далі – Словарь этикета); Большой толковый словарь русского языка / Гл.ред. С.А.Кузнецов. – СПб.: Норинт, 2003. – 1536с. (далі – БТС); Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-образовательный. В 2т. – 2-е изд., стереотип. – М., 2001; Новое в русской лексике. Словарные материалы – 82 / Под ред. Н.З.Котеловой. – М.: Рус. яз., 1981 – 262с. (далі – Словар. материалы); Объяснительный словарь русского языка. Структурные слова./ Под ред. В.В.Морковкина. Изд.2-е, испр. – М., 2002 (далі - Объяснительный словарь) ; Словарь русского языка. В 4-х т./ АН СССР, Ин-т рус.яз. Под ред. А.П.Евгеньевой. – 2-е изд. испр. и доп. – М.: Рус. яз., 1981; Словарь современного русского литературного языка. В 17т. / АН СССР, Ин-т рус. яз. – М.-Л.: 1948-1965; Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка. В 2т. – М.: Рус. яз.,1985; Толковый словарь русского языка. В 4т./ Под ред. Д.Н.Ушакова. – М.: Сов.энциклопедия, 1935-1940; Толковый словарь современного русского языка. Языковые изменения конца XX столетия./ Под ред.Г.Н.Скляревской. – М., 2001), а також із художніх, публіцистичних творів XIX-XXст.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на Всеукраїнській науковій конференції “Сучасні тенденції розвитку

слов'янських мов (присвячується пам'яті проф. М. М. Пилинського)” (18-19. 12. 2002 р., м. Київ), на звітних науково-практичних конференціях кафедри російської мови НПУ імені М. П. Драгоманова (2002, 2003 р.).

Матеріали дисертаційного дослідження використовувалися в процесі викладання російської мови студентам ДПУ імені Григорія Сковороди м. Переяслав-Хмельницького (довідка про впровадження №4 від 26. 09. 2003р.), учням гімназії в гуманітарних класах м. Переяслав-Хмельницький (довідка про впровадження №8 від 7. 10. 2003р.).

Зміст роботи викладено у п'яти публікаціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, бібліографії (216 найменувань). Обсяг дисертації без списку використаної літератури – 190 сторінок, загальний обсяг роботи – 209 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність дослідження категорії евалюативності, сформульовано мету й завдання дисертаційної роботи, визначено її наукову новизну, окреслено теоретичну і практичну цінність одержаних результатів та форму їх апробації.

У першому розділі – “Евалюатив як елемент мовної картини світу” – подаються теоретичні обґрунтування висунутої концепції, а саме: описується ступінь вивчення категорії оцінки (М.В. Ломоносов, М.І.Греч, Г.П.Павський, О.Х. Востоков, М.Г.Данієлова, О.А.Земська, В.М.Покуц, С.С.Плямовата, О.К.Безпояско, К.Г.Городенська та ін.), визначається мовний статус оцінних утворень, поняттєвий та термінологічний апарат роботи. У роботі розмежовуються терміни – дериваційне та словотвірне значення, суб'єктивна та об'єктивна оцінка, поняття “оцінка”, “експресивність”, “емоційність”, “емотивність”. Так як спеціального терміна на позначення дериваційного значення оцінки (на відміну від аксіологічної оцінки в лексикології) на сьогодні ніким не запропоновано, пропонується термін евалюатив (від французького *evaluatif* – “оцінний”).

У другому розділі – “Іменник як твірна база оцінних похідних” – проаналізовані іменники з погляду їх здатності утворювати деривати з оцінним значенням. При цьому враховувалася належність слів цього граматичного класу до різних лексико-граматичних розрядів. Категорія оцінки (евалюативності) на дериваційному рівні широко представлена в розряді іменників і вивчена як у плані діахронії, так і на сучасному етапі розвитку мови. Різниця класифікацій “іменних” оцінних афіксів базується на різному вирішенні питання співвідношення параметричних і емоційних сем у семантичній структурі морфів. Деталізація семантики суб'єктивно-оцінних формантів може здійснюватися тільки безпосередньо у контексті.

Емоційно-оцінне дериваційне значення афіксів є похідним від параметрично-оцінного. У сучасній російській мові існують такі різновиди евалюативних іменників: параметрично-оцінні, тобто демінутиви і аугментативи (у роботі розглядаються як вияв об'єктивної оцінки); емоційно-оцінні, тобто емотиви, серед яких є гіпокористики та пейоративи, параметрично-емоційні (власне евалюативи) і експресиви.

Розмежування цих різновидів можливе за умови врахування таких ознак:

1. Семантичний тип похідної основи: у слів, що не мають у семантиці параметричної ознаки, похідні можуть виступати тільки як емотиви, наприклад: ... *Влюбленной парочкой разъезжали они по мотелям и скромным пансионатам* (Новый мир). Наявність у семантичній структурі мотиватора кількісно-параметричної ознаки характеризує похідні як носіїв об'єктивної оцінки: *В 1775 году Версальский сад претерпел страшное опустошение; безжалостная секира подрубила все густые, высокие деревья, для того (говорят) что начинали стариться и походили не на лесочки, а на лес* (М. М. Карамзін). Якщо ця ознака збігається з емотивним значенням, то дериват – власне евалюатив: *Мрачные леса, прекрасные лесочки...* (М.М.Карамзін).

2. Контекст, оскільки домінування параметричної або емоційної семи залежить від різних “сигналізаторів”; *На вершине пологого холма ... виднелась небольшая деревенька* (І. С. Тургенєв). *Года три просидел он у себя в благоприобретенной деревеньке и вдруг женился на богатой, полуобразованной помещице...* (І.С.Тургенєв). У першому реченні слово *деревенька* є демінутивом (прикладом об'єктивної оцінки), що підтверджується контекстуально словом-сигналізатором – *небольшая*. У другому реченні в слові *деревенька* параметрична ознака вторинна: можливо, село невелике, оскільки приватна власність “благоприобретенная”, тобто “приобретенная лично, не наследственная”, а герой небагатий, отже, велике село купити не міг. Усвідомлення нікчемності цієї власності передається словом, яке кваліфікується як емотив зі зневажливим значенням.

Актуалізація одного із значень полісемантичного морфа може в контексті і не здійснюватися. У такому випадку оцінна семантика афікса буде комплексною, а похідні – власне евалюативами: *А утонувшие в сугробах избушки; из окошек – теплый свет керосиновых ламп* (Новый мир).

3. Довжина морфа (вторинні суб'єктивно-оцінні деривати належать до експресивів). Складні оцінні суфікси одночасно стимулюють рух таких дериватів по шкалі ступенів експресивної оцінки: *адрес* → *адресок* → *адресочек*. У словниках російської мови експресиви фіксуються рідко, але у художніх творах їх багато: ... *На слюдяных окошечках – марлевые занавесочки, а то и вышитая думочка, набитая травой...* (Новый мир).

4. Розширення валентності афікса. Так, поєднання суфікса певної дериваційної семантики з основою, лексичне значення якої не передбачає класами, яка таким чином “нав’язується” мотивуючому слову, призводить до утворення експресива, наприклад, поєднання суфікса *-ець* з основою іменника збірності формує негативну словотвірну семантику слова: *Эти всегда в первых рядах ... самый хреновый **народец*** (Новый мир).

Сучасна російська мова має значний реєстр евалюативних суфіксів іменників. Цей ряд є відкритим.

Малопродуктивні у творенні десубстантивних евалюативів префікси, зокрема, *рас-/раз-*, *сверх-*, *супер-*, *ультра-*, *гипер-*, які детермінують в дериваті семантику суб’єктивної оцінки: *раскрасавица, сверхгруз, суперприз, ультраконсерватор, гиперлогика* (БТС).

Оцінні похідні утворюються також за допомогою префіксоїда *полу-*: *полудикость, полумрак, полусон* (БТС). У цьому випадку афіксоїд вносить у загальне значення евалюативів параметричний відтінок, але оскільки мотивати мають невизначене параметричне значення, їх можна класифікувати як приклади суб’єктивної оцінки.

Крім афіксального способу творення, субстантивні евалюативи можуть утворюватися шляхом складання слів. Перші частини таких дериватів – *мини, макси, микро, мега* – мають не тільки параметричне значення, але і елемент експресії: *макси-грохот, макропроект, мегамир* (БТС). Наприклад, у похідному *книжка-малютка*: *Эта **книжка-малютка** знакомит читателя с неповторимой красотой южного края* (Слов. материалы) другий компонент складання відновлює семантику розміру суфікса *-к(а)*, втрачену ним у цьому і подібних дериватах у процесі розвитку мови. Отже, дериват можна розглядати як мініконтекст, де сигналізатором є другий компонент складання.

У третьому розділі – “**Прикметник як генератив похідних з оцінною семантикою**” – проаналізовано прикметники з погляду їх здатності до евалюативного творення, уточнений реєстр оцінних афіксів, способи творення відад’єктивних евалюативів. Генеративами оцінних дериватів можуть бути тільки якісні прикметники.

У роботі пропонується класифікація оцінних похідних, утворених від прикметників, у такій термінології:

– емотиви, для яких актуальним є емоційно-оцінний компонент: *Отворяется будто дверь, входит старичок – такой ... **седенький, светленький** такой* (Новый мир). Для їх вживання у мовленні характерне дублювання оцінки декількома емотивними похідними, що сприяє текстовій акумуляції оцінного значення. *А в ручке-то у нее горбушечка беленького хлеба* (Новый мир);

– квантитативи, денотативне значення яких співвідноситься з параметричними характеристиками предмета чи явища. *Он услышал **коротенькие** стихи, которые мать так звучно и красиво прочла ему* (М. Г. Гарін-Михайловський). Такі евалюативні деривати перебувають у словотвір-

ній опозиції до твірних прикметників із семою ‘розмір’, і функція їхнього форманта – зменшувальна. У той же час контекстуально ця семантична ознака може бути нейтралізована, отже, квантитатив може переходити в емотив. Наприклад, в екземпліфікаторі *Носик **пряменький**, голубые глазки* (Новый мир) – евалюативний дериват реалізує значення “нос без горбинки или не искривленный в сторону” мотиватора *прямой* (БТС), що є позитивною характеристикою людини;

– квалітативи – евалюативні деривати, у семантиці яких актуальним компонентом є посилення / послаблення міри якості: ... *и уже через месяц после второй операции Галина Тимофеевна перешла на воду и **слабенький** бульон* (Новый мир). Значення деривата *слабенький* визначається як ‘дуже слабкий’, оскільки мотиватор має значення “Не способный оказать сильное действие, не крепкий, не насыщенный” (БТС).

Квантитативи і квалітативи репрезентують об’єктивну оцінку. Їх доречно об’єднати терміном інтенсиви. Інтенсиви реалізують обмежувальну функцію суфіксів;

– власне евалюативи, в лексичному значенні яких одночасно інтенсифікується ознака, названа похідною основою, і суб’єктивна оцінка факту дійсності: *Он не такой молодой потом оказался, хотя свеженький, **полненький**, лет ему сорок восемь было* (Новый мир). Формант *-еньк-*, крім семи ‘розмір’, у загальне значення суб’єктивно-оцінного деривата вносить і оцінне меліоративне значення.

Межа між цими типами рухома, і в мовленні такі утворення можуть уживатися в різних контекстах. Але на рівні мови подібні актуальні компоненти в значенні евалюативів реально існують.

Евалюативи з суфіксами *-охоньк-*, *-ешеньк-* розглядаються у роботі як експресиви: ***Радехонька** бы умереть – да смерть-то не приходит* (Новый мир).

У парадигмі суфіксів, що є операторами оцінних деад’єктивів, найбільш продуктивні *оньк-/еньк-*, *-ущ-/ющ-*, *-енн-*, *-охоньк-/ошеньк-*, *-ейш-/айш-*.

За допомогою префіксів *пре-*, *раз-/рас-*, *по-*, *наи-*, *недо-* також творяться евалюативи з аугментативним і демінутивним значеннями, що конкретизується в контексті: *премудрый, превысокий, расхороший, наиважнейший, недобитый* (БТС). Якщо префіксується евалюатив, то дериват розглядається як експресив: *Спустя несколько минут в моей руке оказался небольшой... **премиленький** плюшевый мишка-панда* (Д. Донцова). Префікси *сверх-*, *архи-*, *супер-*, *экстра-*: *сверхдальний, суперэластичный, архиважный, экстраординарный* дозволяють кваліфікувати похідні як інтенсиви, вказуючи на дуже високий ступінь вияву ознаки.

Особливу групу відад’єктивних евалюативів складають деривати, першою частиною яких є запозичення *мини*, *микро*, *гипер*, *ультра*: *минитермоядерный, микроподслушивающий, гиперрактивный, ультракороткий*. Вони демонструють об’єктивну оцінку. Аналогічно характери-

зуються деривати, утворені шляхом редуплікації: *Золото стало бледным-пребледным* (Новый мир). Якщо ж повтор мотиватора посилює емоційну семантику, відбувається трансформація емотива у власне евалюатив: ... *носочки, тугие до неприятного надавливания на большие пальцы, но зато беленькие-беленькие и пушистые* (Новый мир).

Проаналізований мовленнєвий матеріал дає можливість, коментуючи способи деривації відад'єктивних евалюативів, говорити про випадки поєднання суфіксального способу з графічним, що переводить емотиви у власне евалюативи: – *Сейчас она придет... Та девица... Моло-оденькая!* (Новый мир); *Такая красивенькая, умненькая-разумненькая, р-румяненькая!* (Новый мир). У цьому випадку графіксація активізує сему 'інтенсивність'.

У четвертому розділі – “Евалюативне словотворення в системі неіменних частин мови. Прислівник. Категорія стану” – розглядаються питання мовного статусу прислівника, виділення морфолого-семантичних груп цієї частини мови, здатних утворювати евалюативи, дається дериваційна характеристика засобів вираження оцінки в прислівниках та словах категорії стану, з'ясовуються способи творення евалюативів від них.

Найбільш регулярно в російській мові утворюються евалюативи в групі якісно-відносних прислівників. Прислівники цієї групи синхронно мотивовані якісними прикметниками і є результатом транспозиційних словотвірних відношень, суть яких зводиться до збереження лексичного значення в похідному та зміні його граматичного значення. Продуктивними у сфері творення евалюативів є такі групи якісних прислівників, що мотивовані прикметниками: а) з семантикою загального розміру, невизначеної кількості: *мало, много, немного*; б) з семантикою конкретних параметрів (довжина, протяжність у просторі, ширина, об'єм, висота, глибина): *коротко, близко, долго, мелко, глубоко*; в) з семантикою психологічних властивостей людини): *нежно, лениво, бодро, жалобно, весело, вежливо*; г) з семантикою зовнішніх властивостей та ознак людини: *красиво, ладно, криво, живо*; д) з семантикою ознаки, характерної для імен тільки з конкретним лексичним значенням: *мутно, мягко, жирно, мокро, гладко*; е) зі значенням ознаки, характерної для імен з абстрактним значенням: *давно, верно, долго, плохо*; ж) зі значенням кольору: *бело, зелено, черно*.

Можливим є утворення адвербіального евалюатива, навіть якщо співвідносний евалюативний прикметник не реалізований: *многий – много – многонько*. Навпаки – наявність оцінного прислівника без мотивації його прислівником неможлива.

Нерегулярно евалюативні прислівники можуть породжувати вторинні евалюативи: *по-немножечку, помаленечку, потихонечку*. У цьому випадку частіше всього використовується той самий суфікс, що і у евалюатива першого порядку. Ці два суфікси можна розглядати як єдиний комплексний формант, і тоді дериват мотивується безпосередньо початковим прислівником.

Предметно-обставинні прислівники, більшість яких етимологічно походять від відмінкових і прийменниково-відмінкових форм іменників, також утворюють оцінні похідні: *вечерком, вечерочком, втихомолочку, вразвалочку, вдогоночку*.

З погляду семантики серед суб'єктивно-оцінних адвербативів виділяються квалітативи та квантитативи об'єктивної оцінки. Вони можуть утворюватися за допомогою суфікса *-енько/-онько*, при цьому, на відміну від прикметників з цим суфіксом, маючи аугментативне (посилуюче) значення: *Хитренько с Паротей он устроил, а смерть его перехитрила – взяла и стукнула* (П. Бажов). Словник не фіксує значення цього евалюативного прислівника, але те, що для нього характерна посилююча семантика, впливає із контексту, який можна інтерпретувати так: хоча і “*очень хитро с Паротей он устроил, но смерть его перехитрила*”. Тобто у семантиці евалюатива актуалізується сема ‘міра ступеня’, що дорівнює семі ‘розмір’. Квалітативи можуть утворюватися не тільки способом суфіксації, а й способом графіксації: *Пользуясь полутьмой, я протянул (ме-е-е-дленно) руку к горлышку бутылки* (Новый мир). Оцінно-нейтральний прислівник *медленно* у такому графічному вираженні ускладнюється семою ‘дуже’, що дорівнює семі ‘розмір’. Так само в екземпліфікаторі: *Родители ко-о-гда померли* (Новый мир), де графічний спосіб словотворення є єдиним у творенні евалюативів об'єктивної оцінки.

Крім дериваційного параметричного значення, суфікс *-еньк-/-оньк-* може надавати слову ще й відповідного емоційного відтінку. Це відбувається, коли формант приєднується до мотивуючої основи з негативним значенням. Оцінні похідні у такому випадку виступають як власне евалюативи: *Обстановка – так, ничего, правда, тоже убогонько* (Новый мир). Якщо мотиватором вважати прислівник *убого*, то суфікс *-оньк-* в евалюативі нейтралізує сему ‘занадто’, пом'якшуючи висловлювання, реалізуючи значення неповноти якості – ‘дещо убого’. Використання суфікса пом'якшення у цьому випадку пояснюється позитивним модусом комунікативної інтенції того, хто висловлює думку.

Оскільки морф *-к-* експлікує тільки пестливе значення, то відадвербіальні деривати, які утворені з його допомогою, функціонують у мовленні як емотиви: *вперемежку – вперемежечку, пешком – пешочком, хорошенько – хорошенечко*.

На відміну від утворень з суфіксом *-еньк-*, прислівники з суфіксальними аломорфами *-ехоньк-/-охоньк-*, *-ешеньк-/-ошеньк-*, крім параметрично-оцінного евалюативного значення, можуть мати і значення посилення пестливості. Ці деривати характерні передусім для народно-поетичного стилю. ... *а эта зеленоглазая стоит себе спокойнѣшенько* ... (П. Бажов). Посилення оцінного компонента дає можливість віднести такі деривати до експресивів, що підтверджується також довжиною морфа.

Похідні евалюативні прислівники -деривати можуть також утворюватися префіксальним способом за допомогою префіксів *пре-, сверх-, архи-, ультра-*, кількість яких значно поступа-

ється суфіксальним утворенням: *сверхинтересно, архибедно, ультрамодно* (БТС). У реченні *Тогда мы ... сидели бы **преспокойненько** в тюрьме* (Т. Полякова) - прислівник *преспокойненько* мотивується власне евалюативом *спокойненько* (цей дериват може розглядатися і як суфіксальне похідне від прислівника *преспокойно*); префікс, що посилює дериваційне значення суфікса *-еньк-*, переводить дериват у розряд експресивів. Якщо ж префікс *пре-* приєднується до початкового прислівника (*спокойно – преспокойно*): *Место тихое, я был уверен, что часа три он **преспокойно** полежит* (Т. Полякова), - то дериват визначається як квалітатив, де префікс *пре-* вносить в похідне значення посилення якості.

Евалюативні прислівники можуть бути утворені за допомогою афіксоїда *полу-*: *полуграмотно, полусознательно* (БТС). У тлумачних словниках вони часто визначаються як мотивовані прикметниками, і префікс вносить параметричну характеристику у загальне значення похідного.

Редуплікація (чиста і ускладнена афіксацією) як спосіб творення евалюативів також характерна для прислівникових інтенсивів: *Все казалось мне происходящим где-то **далеко-далеко** и не со мной...* (Новый мир).

Для творення евалюативів від слів категорії стану використовуються ті ж афікси, що й для творення оцінних прислівників: *-еньк-*, *-охоньк-*, *-оват-* – з тією ж дериваційною семантикою, а також префікс *рас-/раз-*: *М...да, произнес он, **хреновенько**, милостивые государи* (Д. Вересаєв). Формант *-еньк-* у евалюативі *хреновенько*, крім семи ‘ступінь якості’, виражає оцінку висловлювання мовцем. Це дозволяє кваліфікувати дериват як власне евалюатив. У прикладі: *Тогда будет мне все по силам: десяток рядков картошки да грядочки, для себя. И будет **расхорошо*** (Новый мир) префікс *рас-* інтенсифікує загальну характеристику похідного – ‘позитивна оцінка’, тому логічно віднести дериват до експресивів.

У п’ятому розділі – “**Суб’єктивно-оцінні дієслова в сучасній російській мові. Оцінні деривати, мотивовані структурними словами**” – характеризується процес творення евалюативів від дієслів та структурних слів (прийменників, сполучників, часток, вигуків, вставних слів, займенників, числівників, дієслів-зв’язок), що практично не досліджувався. Аналіз фактичного матеріалу свідчить про наявність таких дериватів у російській мові. У процесі дослідження не виявлено оцінні денумеративи, утворені від кількісних та збірних числівників, похідні з оцінною семантикою, мотивовані сполучниками, прийменниками, модальними словами, дієсловами-зв’язками.

Дієслів суб’єктивної оцінки набагато менше, ніж слів інших частин мови; їх сфера вживання набагато вужча (спілкування з дітьми, тваринами). Проаналізований фактичний матеріал дає змогу говорити про розмежування понять суб’єктивна і об’єктивна оцінка по відношенню до девербативів. До дієслів об’єктивної оцінки нами віднесені способи дії дієслів, які вказують не

на відношення до висловлюваного, а на реальну зміну початкового значення слова. Словникові дефініції супроводжують такі деривати розгорнутим тлумаченням. До дієслів об'єктивної оцінки (інтенсивів) віднесено похідні, утворені способом редуплікації, що виконують обмежувальну функцію. *Бегу-бегу, – донеслось откуда-то сверху, – погодите, ключи не найду* (Д. Донцова). У таких дериватів шляхом повторення основи актуалізується параметрична ознака, яка репрезентує сему 'інтенсифікація дії', і це визначає їх як інтенсиви. Формально редуплікати не мають емотивності, експресії, але це може бути виражено невербальними засобами: мімікою, жестами, інтонацією, тому їх з цього погляду можна віднести до власне евалюативів.

Суб'єктивно-оцінні віддієслівні похідні утворюються за допомогою суфіксів *-оньк-/-еньк-, -ушк-, -унюшк-*, широкоживаних у творенні іменників, прикметників, прислівників; власне дієслівних суфіксів *-аньк-, -иньк-*. Ці деривати вживаються у просторіччі, в усній народній творчості, у художній літературі і супроводжуються у словниках приміткою "ласк". Але в усному мовленні евалюативні девербативи (емотиви) можуть мати і негативну характеристику, що залежить від комунікативної ситуації і передається інтонаційно та невербальними засобами: *Я ... ладошками хлопнул, потер с аппетитом: мол, согреемся там, "пожранькаем", как когда-то говаривала она* (Новый мир); *Поэтому я с детства люблю, как говорят у нас в Одессе: "Вкусно покушанькать"* (Караван историй); – *Проводить домой-с... Баиньки пора...* (А. П. Чехов). У зв'язку з тим, що такі деривати не описані авторитетними джерелами, у роботі запропоновано власну версію визначення морфа, який використовується у творенні подібних дериватів. Девербативи *покушанькать* и *жранькать* мають спільне значення "приймати їжу", однак, мабуть, це не принципово, оскільки в мовленні зустрічаються подібні утворення і з іншою семантикою: *"А кто здесь плаканькает?"* (з усного мовлення). Твірні основи девербативів *покушанькать, жранькать, плаканькать* закінчуються тематичним голосним *a-*, який виділяється як суфікс інфінітива. Можна припустити, що суфіксальний морф *-аньк-* є інфіксом, який вставляється в морфемну структуру слова перед категоріальним афіксом, подібно до суфікса *-еньк-/-оньк-* у прислівниках, пор.: *крепко* → *креп* + *-еньк-* + *-о*, *жрать* → *жр-* + *-аньк-* + *-а(ть)*. Можливо, звукографічне оформлення суфікса через початкове "а" є наслідком регресивної асиміляції – фонетичної атракції.

У реченні – *Проводить домой-с... Баиньки пора...* (А. П. Чехов) - наводиться форма *баиньки*. *"Бай-бай, баю-бай – 1. межд. Употр. при укачивании ребенка как припев колыбельной песни. 2. В функции сказ. (при обращении к ребенку). Спать. Пора бай-бай."* и дальше: *"Баиньки, межд. в функции сказуемого = бай-бай (2 зн.). повелит накл. гл."* (БТС). Оскільки слово *пора* в функції присудка вимагає після себе або інфінітив, або іменник у Д.в., або іменник з приймен-

ником *на*, а *баиньки* не має предметного значення, то це слово розглядається як емотивний вербод-інфінитив з гіпокористичним значенням.

Архаїчні форми типу *потягушечки*, *потягушки*, *порастунюшки*, *порастушки* (як емотиви з гіпокористичним значенням) трактуються як слова з синкретичними граматичними ознаками (гіпотеза). Наявність у цих словах відмінкових граем (*потягушенек*, *потягушенькам...*), власне іменних суфіксів *-ушк-*, *-ечк-* є проявом іменного статусу; але загальне лексичне значення, дієслівність походження, імплікована імперативна функція дають можливість розглядати їх як дієслівно-іменні гібриди. Така інтерпретація підтверджується і вживанням форм *потягунюшки*, *порастунюшки* в одному змістовому ряду з нормативними *потянись*, *порасти*: “*Потягунюшки, порастунюшки, потянись, порасти!*” (Словарь этикета). Людина, яка це говорить, будує висловлювання за принципом перекладу: перші два слова на “дитячій” мові, третє і четверте – на “дорослій”, якої дитину навчають. Природно, це ті самі слова.

Продуктивність вигуків у сфері евалюативного словотворення визначається їх лексико-граматичними особливостями. Певну активність у сфері евалюативного словотворення виявляють емоційні вигуки. При цьому аксіологічне значення вигуку може не тільки актуалізуватися за допомогою евалюативного суфікса, але і коректуватися. Оцінні вигуки-евалюативи можуть кваліфікуватися як інтенсиви (квалітативи). *А-а-а! Андрей Ильич! Наконец-то вы к нам пожаловали!* (А. Купрін). – *А, милый князь, нет приятнее гостя, сказал Билибин, выходя навстречу князю Андрею* (Л. Толстой). Графічно різний ступінь довготи форм *а-а-а*, *а* вносить в їх семантичну структуру ознаку ‘ступінь інтенсивності’, що дозволяє розглядати такі утворення як інтенсиви, отримані внаслідок лексичної модифікаційної деривації. Способом творення цих дериватів є графіксація. Важливо не плутати графічний спосіб словотворення з редуплікацією, в якому семантична ознака ‘ступінь інтенсивності’ досягається звичайним повтором твірної основи: *Хватит этого марочного ух-ух-какого испанского вина!* (Новый мир). Редуплікація вигука посилює семантику слова *какой* і визначає дериват як власне евалюатив: *ух-ух-какое = очень хорошее*.

Деякі вигуки за походженням є самостійними частинами мови. Транспозиційними можуть бути зменшено-пестливі форми, наприклад, *Батюшки! Матушки!* Такі лексеми окремо не розглядаються як ті, що мають залишкову евалюативність. Слово *мамочки!* можна кваліфікувати як емотивний дериват, утворений від вигуку. Це пояснюється тим, що в значенні вигука, по-перше, використовується сполучення *мама дорогая*, по-друге, в мовленні вживається і форма однини: *Катя Шумская тихо причитала: “Ой, мамочки! О! Мамочка!”* (Новый мир). Це свідчить про можливість евалюативного словотвірного процесу у межах цього вигуку. У наведеному прикладі регулярний для субстантивних евалюативів суфікс *-очк-* передає не позитивне

значення твірної основи, а посилює емоції, що виражені вигуком. У цьому специфіка евалюативного суфікса вигуків.

Як правило, емоційні вигуки передають оцінку того чи іншого факту дійсності: *Свадьбы играть мы с ней не стали...Отметили с моим корешком, с женой его, с тестем, ну и ладушки* (Новый мир). Дериват *ладушки*, що виражає почуття задоволення, можна розцінювати як емотив з гіпокористичним значенням. Аксіологічне значення слова виражає подію як позитивну, що синтагматично посилюється часткою *ну и*, а суфікс *-ушк-* з дериваційним значенням пестливості передає, які емоції відчуває мовець з цього приводу.

Характерним для вигуків словотвірним засобом передачі посилення емоцій є творення складних слів, компоненти яких – подібні за емоційним забарвленням слова: – *Господи-батюшки, отец небесный, услышал ты мои молитвы, долетели они до тебя...* (В. Шукшин) – складання приводить до посилення емоції, що дозволяє визначати дериват як інтенсив (квалітатив).

Емоційні вигуки не мають ніякої денотації і є виразниками тільки емоційного і стильового значення. Це можна сказати і про евалюативні похідні, утворені від вигуків.

Імперативні вигуки менш продуктивні у творенні емотивних дериватів. Окремі утворення можливі від слів, що вживаються при спілкуванні з тваринами: *цып-цып-цыпаньки, кис-кис-кисаньки*, вони кваліфікуються як емотиви.

Можуть утворювати евалюативні деривати деякі конативно-емоційні вигуки, які об'єднують спонування і емоційне значення. Такі похідні кваліфікуються як емотиви або власне евалюативи: *Баю-баюшки-баю, а я песенку пою* (А. П. Чехов) – наявність у цьому складному структурному компоненті суфікса *-юшк-* підкреслює емоційність деривату. Повторення кореня посилює імперативне (тобто граматичне) значення вигуку, тому дериват розглядається лише як емотив. Але конативно-емоційні вигуки можуть утворювати і власне евалюативи: *браво* → *брависсимо*, *пиано* → *пианиссимо*, *форте* → *фортиссимо*. У контексті – *Минуточку, – возмущена Ирина. – Что это ты тут раскомандовалась?* (Новый мир) конативно-емоційний вигук *минуточку* має семи 'волевиявлення' і 'обурення', а суфікс *-к-* експлікує не тільки емотивну сему, але і ступінь вияву емоції, що дозволяє віднести похідне до власне евалюативів.

Утворювати суб'єктивно-оцінні деривати можуть так звані етикетні слова, хоча не всі: *"Ой, спасибочки!"* – *бойко ответила самая молодая* (Д. Донцова), де евалюатив означає: "большое спасибо" = "много раз спасибо". Тому можна вважати, що у вираженні емотивного змісту бере участь суфікс *-очк-*, а параметричну ознаку експлікує фіналь *-и*, яка може асоціюватися у мовця із закінченням форми множини. Загалом дериват характеризується як власне евалюатив. – *До свидания!* – (Хор) *До свиданьица!* (М. А. Булгаков); *"Добрый вечерочек, Катрин, – сказал*

он (Т. Полякова) – гіпокористичне значення суфіксів у наведених словах актуалізує нейтралізовану семантику вигуку і кваліфікує деривати як емотиви.

У ряді випадків багатослівний вигук стає оцінним завдяки використанню евалюативної форми одного із структурних елементів: *Галина Ивановна (радостно): Ну слава тебе, Господи ты боже **моиньки!*** (Новый мир) - нехарактерна пестлива форма присвійного займенника посилює експресію виразу в цілому; дериват виступає як власне евалюатив.

Здатність до утворення евалюативів у займенників також залежить від їх лексико-граматичних особливостей. Не можуть утворювати евалюативи особові, невизначені, присвійні, питально-відносні займенники, зворотний займенник *себе*.

У мовленні можливі оцінні деривати від вказівного займенника *такой*: *Такусенька штучка... **ТЬфу!*** – показувал он руками *малое* (Новый мир). Внаслідок сполучення ад'єктивного суфікса *-усеньк-* з мотивуючою займенниковою основою у деривата розвивається ксеноденотатна семантика. Віднесення деривата до власне евалюативів підтверджується контекстуально словами сигналізаторами *тьфу, малое*.

Похідні від заперечних займенників *никого, ничего, никакой* (*ничегошеньки, никакошенький*) можуть бути емотивами або власне евалюативами.

Літературна мова не фіксує оцінних дериватів від займенника *самый*. Це пояснюється тим, що він вказує на загальну якість предмета. Лексема *самый* використовується як допоміжне слово при утворенні аналітичної форми суперлатива прикметника. Загальноприйнята форма вираження максимального значення втрачає експресію, і її актуалізація на рівні мовлення інколи здійснюється використанням оцінних новотворів: *Нам хочется всегда одного. **Саменького** сладенького* (Д. Вересаєв). У слові *сладенький* суфікс *-еньк-* виконує посилюючу функцію, що актуалізує таке ж значення цього суфікса в оказіональному дериваті *саменького*.

Специфічним способом творення оцінних похідних від займенників є гендіадис: *Повтори, повтори, **такой-сякой**, что ты сделал!* (А. П. Чехов). “*Такой – такой-сякой* (мест. шутл.). Употребляется вместо перечисления отрицательных оценочных слов, бранных характеристик“ (Объяснительный словарь). Це значення дає змогу віднести оцінний дериват до емотивів з пейоративним аксіологічним значенням.

Серед модальних часток тільки питальна частка *а* (*ай, ась*) утворює емоційно забарвлені похідні за допомогою афіксів та їх варіантів *-еньки, -енька, -енько, -иньки, -инька, -инько, -юшки, -юшка, -ечки, -ички*. Серед заперечних часток лише слово *нет* утворює експресиви з афіксами *-ушки, -ути*: *нетушки, нетути*.

ВИСНОВКИ.

Категорії мови, у тому числі і категорія оцінки, відповідає категоріальному членуванню світу. Категорія оцінки у мові співвідноситься з такими філософськими категоріями як аксіологічність, з одного боку, і кількість та якість, з іншого. Термін “аксіологічність” використовується і в мовознавстві на позначення морально-етичної оцінки, вираженої лексичними засобами. Поняття евалюативності ширше за аксіологічність, оскільки евалюативність включає і аксіологію (у межах емотивних характеристик) і параметричні характеристики (параметрично-оцінне значення). Категорія евалюативності співвідноситься з одиницями словотвірного рівня мови і тлумачиться дуже широко. У межах евалюативності об’єктивне оцінне значення притаманне похідним, отриманим внаслідок мутації. До евалюативів об’єктивної оцінки відносно демінутиви, аугментативи (у межах іменників), інтенсиви (у межах прикметників, прислівників, структурних слів). Емоційне і стилістичне наповнення характеризує модифікаційні деривати, тобто емотиви, експресиви.

Оцінка осмислюється як компонент змісту слова, який передає раціональне та /або емоційне (позитивне чи негативне) ставлення до явища, що характеризується, тобто оцінка включає емотивність. Емотивність – це поняття мовної системи, яке корелює з емоційністю як психологічною характеристикою особистості, рівнем її емоційної сфери. Емотивність входить і в поняття експресивності, проте не заміняючи його.

Оцінні деривати найбільш регулярно утворюються від іменних частин мови, зокрема іменників, за допомогою афіксів. Сучасна російська мова має значний реєстр евалюативних суфіксів іменників, які з’явилися в праслов’янській, давньоруській і власне російській періоди: *-ец-, -иц(a), -иц(e), -ц(a), -ц(e), -ц(o), -ок-, -ек-, -к(a), -очк-, -ечк-, -ик-, -чик-, -ищ-, -ишк-, -онк-, -енк-, -ушк-, -ышк-, -еньк-, -оньк-, -аг(a), -уг(a), -ак(a), -ук(a), -ул(я), -ус(я), -ах(a), -ух(a), -ар(a)*.

Префікси у творенні десубстантивних евалюативів малопродуктивні (*рас-/раз-, сверж-, ультра-, гипер-*). Суб’єктивно-оцінні субстантивні похідні утворюються також за допомогою префікса *полу-*. Крім афіксального способу творення, евалюативи від іменників можуть утворюватися шляхом складання основ.

Реєстр морфів, що є дериваційними операторами у творенні оцінних деад’єктивів, відкритий. Можна лише стверджувати, що в парадигмі цих суфіксів найбільш продуктивні *-оньк-/еньк-, -уц-/юц-, -енн-, -охоньк-/ехоньк-, -ейш-/айш-*. У роботі визначено такі функції суфіксів: 1) обмежувальна, 2) емоційна, 3) стилістично-стильова. Російським евалюативним суфіксам притаманна поліфункціональність. Оцінні деривати від прикметників можуть утворюватися також за допомогою префіксів: *пре-, рас-/раз-, по-, недо-*, складання основ, графіксації.

Серед відприслівникових евалюативів продуктивними є всі якісні прислівники, реально чи потенційно представлені в російській мові. Найбільш регулярно утворюються евалюативи в групі якісно-відносних прислівників. Усі евалюативні якісні прислівники за характером мотивації поділяються на: а) прислівники, які допускають подвійну мотивацію; б) деадвербіальні прислівники;

в) деадвербіальні евалюативи другого ступеня, мотивовані прислівниковими евалюативами першого ступеня.

У випадку адвербіальної мотивації прислівникового евалюатива можливе виникнення як модифікаційних відношень, так і мутаційних.

Оцінні похідні виділяються також у розряді предметно-обставинних прислівників.

Прислівники з оцінним значенням утворюються афіксальним способом, за допомогою суфіксів *-енько/-онько, -ехонько/-охонько, -ешенько/-ошенько, -ко, -овато* (інколи в поєднанні з графіксацією), префіксів *пре-, сверх-, архи-, ультра-*, афіксоїда *полу-*, а також редуплікації. Для утворення евалюативів від слів категорії стану використовуються ті самі афікси, що й для творення оцінних прислівників.

Кількість оцінних дериватів від дієслів та структурних слів значно менша, ніж від іменників, прикметників, прислівників. До дієслів об'єктивної оцінки віднесені роди дії дієслів, які вказують не на відношення до висловлювання, а на реальну зміну початкового значення слова, і похідні, утворені способом редуплікації, що виконують обмежувальну функцію. Суб'єктивно-оцінні віддієслівні похідні утворюються за допомогою суфіксів *-оньк-/-еньк-, -ушк-, -унюшк-*, широковживаних у творенні іменників, прикметників, прислівників, і власне дієслівних суфіксів *-иньк-, -аньк-*.

Структурні слова виявляють різний ступінь активності у творенні евалюативів. Їх продуктивність у сфері евалюативного словотворення визначається приналежністю до певного граматичного класу і лексико-граматичними особливостями. Утворювати суб'єктивно-оцінні деривати можуть деякі так звані етикетні слова і вигуки (емоційні). Характерним для вигуків словотвірним засобом передачі посилення емоцій є творення складних слів, компоненти яких – подібні за емоційним забарвленням слова. Оцінні похідні від займенників утворюються специфічним способом гендіадис. Серед часток емоційно забарвлені похідні утворює тільки модальна питальна частка *а* (*ай, ась*) та заперечна частка *нет*. Дериваторами виступають відповідно афікси *-еньки, -енька, -енько, -иньки, -инька, -инько, -юшки, -юшка, -ечки, -ички* та – *ушки, -ути*.

Перспективою наукового пошуку в напрямку вивчення евалюативів можна вважати дослідження способів словотвору та їх різновидів, які використовуються для утворення оцінних похідних.

Основні положення дисертації викладено у публікаціях:

1. Летючая Л. П. Адвербиальные дериваты как репрезентанты категории оценки // Система і структура східнослов'янських мов: До 200-річчя з дня народження В.І. Даля: Зб.наук праць.– К.: Т-во “Знання” України, 2001. – С.42-47.
2. Летючая Л. П. Лексическая деривация: функциональная характеристика прилагательных субъективной оценки // Система і структура східнослов'янських мов: До 70-річчя з дня народження доктора філолог. наук, професора М.М.Пилинського: Зб.наук праць.– К.: Т-во “Знання” України, 2002. – С. 64-68.
3. Летючая Л. П. Субъективно-оценочный компонент в семантике глаголов // Система і структура східнослов'янських мов: Зб.наук праць. – К.: Т-во “Знання” України, 2002. – С. 78-82.
4. Летючая Л. П. Стилистическая маркированность различных видов субъективно-оценочных образований // Система і структура східнослов'янських мов: Зб.наук праць. – К.: Т-во “Знання” України, 2003. – С. 70-76.
5. Летючая Л. П. Структурные слова как производящая база эвалюативов // Система і структура східнослов'янських мов: Сучасні тенденції розвитку східнослов'янських мов: Зб.наук праць. – К.: Т-во “Знання” України, 2003. – С. 174-178.

АНОТАЦІЯ

Летюча Л. П. Дериваційна репрезентація категорії оцінки у сучасній російській мові. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.02 – російська мова. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2004.

Дисертацію присвячено актуальній проблемі – дослідженню мовних засобів категорії оцінки.

У роботі виявлено засоби репрезентації категорії оцінки у морфемно-словотвірній структурі слова, встановлено словотвірний потенціал слів усіх граматичних класів російської мови щодо їх здатності утворювати оцінні похідні. Визначено основні способи творення евалюативних іменників, прикметників, прислівників, дієслів та структурних слів: афіксація, складання, графіксація. У межах диференціації понять “аксіологічність” і “евалюативність”, “об’єктивна” та “суб’єктивна оцінка” характеризуються різновиди евалюативів.

З’ясовано, що найбільша кількість евалюативів мотивується іменниками, прикметниками, прислівниками; значно менша – дієсловами, вигуками, частками, займенниками. Зовсім не утворюють оцінних похідних числівники, сполучники, прийменники, дієслова-зв’язки, модальні слова.

У творенні евалюативів домінують суфіксальні афікси; можуть брати участь також префікси, префіксоїди, повторення основ. Конкретне значення поліфункціональних афіксів уточнюється контекстом.

Суб'єктивно-оцінні деривати творяться способами: суфіксальним, префіксальним, складання та деякими оказіональними способами.

Ключові слова: категорія оцінки, об'єктивна оцінка, суб'єктивна оцінка, евалюатив, емотив, експресив.

АННОТАЦІЯ

Летючая Л. П. Деривационная репрезентация категория оценки в современном русском языке. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.02 – русский язык. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2004.

Диссертация посвящена изучению категории оценки на деривационном уровне (эвалюативности), что на сегодня остается не до конца изученной проблемой.

В работе проанализированы средства репрезентации категории оценки в морфемно-словообразовательной структуре слова, установлен словообразовательный потенциал слов всех частей речи русского языка относительно их способности образовывать оценочные производные определены основные способы образования эвалюативных имен существительных, имен прилагательных, наречий, слов категории состояния, глаголов, структурных слов. В рамках разграничения понятий “аксиологичность” и “эвалюативность”, “объективная” и “субъективная” оценка дается характеристика разновидностей эвалюативов.

Определено, что наибольшее количество эвалюативов в русском языке мотивируется именами существительными, прилагательными, наречиями; значительно меньшее – словами категории состояния, глаголами, междометиями, частицами, местоимениями. Совсем не образуют оценочных производных числительные, союзы, предлоги, глагольные связки, модальные слова (от последних возможны окказиональные образования с синкретичной семантикой).

Установлено, что эмоционально-оценочные разновидности эвалюативного деривационного значения являются вторичными, производными от размерно-оценочного. Среди эвалюативных существительных выделяются размерно-оценочные, т.е. деминутивы и аугментативы (факты объективной оценки); эмоционально-оценочные, т.е. эмотивы (гипокористики, пейоративы); размерно-эмоциональные, т.е. собственно эвалюативы, и отдельно

–экспрессивы. При разграничении указанных разновидностей следует учитывать: 1) семантический тип производящей основы; 2) контекст; 3) длину морфа; 4) валентность морфа

Определено, что современный русский язык имеет значительный реестр эвалюативных суффиксов существительных, и эти морфы составляют открытый ряд. Малопродуктивны в образовании десубстантивных эвалюативов приставки, в частности, *рас-/раз-*, *сверх-*, *супер-*. Субъективно-оценочные дериваты образуются также с помощью префиксоида *полу-*. Кроме морфологического способа образования в его разновидностях, субстантивные эвалюативы могут быть образованы словосложением. Присоединяемые части таких композитов – *мини*, *макси*, *микро*, *мега*, *ультра*, *малютка* – содержат не только параметрический признак, но и элемент экспрессии.

В работе предложена классификация отадъективных эвалюативов с соответствующей терминологией: эмотивы, для которых актуален эмотивно-оценочный компонент; квантитативы, денотативное значение которых соотносится с параметрическими характеристиками предмета или явления, квалитативы – эвалюативные дериваты, в семантике которых актуальным компонентом является усиление/ослабление меры качества (квантитативы и квалитативы относятся к объективной оценке); собственно эвалюативы, в значении которых одновременно интенсифицируется признак, названный производящей основой, и субъективная оценка факта действительности. Граница между указанными типами подвижна. Определение деривационного значения эвалюативного форманта позволяет установить их языковой статус – самостоятельных слов или форм слова. Квалификация оценочного суффикса как модификационного или мутационного обусловлена различными функциями самого форманта. В работе выделены следующие функции суффиксов: ограничительная, эмоциональная, стилистическая. Для русского языка характерна полифункциональность суффиксов. В открытом ряду морфов, выступающих деривационными операторами в создании оценочных деадъективов наиболее продуктивны *-оньк-/ -еньк-*, *-ущ-/ -ющ-*, *-енн-*, *-охоньк-/ -ошеньк-*, *-ейш-/ -айш-*. Оценочные дериваты от прилагательных могут образовываться и с помощью приставок. При помощи приставок *пре-*, *раз-*, *по-*, *наи-*, *недо-* образуются эвалюативы с деминутивным и аугментативным значением. Приставки *сверх-*, *архи-*, *ультра-*, *супер-*, *экстра-*, указывая на очень высокую степень проявления признака, образуют интенсивы. Особый разряд отадъективных эвалюативов составляют композиты, первая часть которых – заимствования *мини*, *микро*, *гипер*. Для эвалюативов характерна и редупликация, в результате которой образуются интенсивы.

Продуктивными в сфере производства эвалюативов оказываются все качественные наречия. Носителями деривационного значения выступают суффиксы оценки *-енько/- онько*, *-ехонько/-охонько*, *-ешенько/-ошенько*, *-ко*, *-овато*. Наречные эвалюативы могут быть полу-

чены в результате префиксации (дериваторы *пре-*, *сверх-*, *архи-*, *ультра-*, включая префиксоид *полу-*), сложения основ, графикации. Все дериваты, образованные подобным образом, кроме производных с приставкой *пре-*, относятся к эвалюативам объективной оценки.

Для образования эвалюативов от слов категории состояния используются те же аффиксы, что и в разряде наречий.

Субъективно-оценочные отглагольные дериваты образуются с помощью суффиксов, употребительных в образовании оценочных имен, и собственно глагольных *-аньк-*, *-иньк-*.

Специфичным способом образования оценочных производных от местоимений является гендиадис.

Оценочное значение у отмеждоментных эвалюативов выражается с помощью графикации, а характерным для них способом образования является сложение.

Ключевые слова: категория оценки, объективная оценка, субъективная оценка, эвалюатив, эмотив, экспрессив.

ANNOTATION

Letiucha L. P. The Category of Evaluation Derivational Representation in Modern Russian. – The Manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Philology. – Specialty 10.02.02 – Russian Language. – M. P. Drahomanov National Pedagogical University, Kyiv, 2004.

The dissertation is devoted to the study of the category of evaluation on the derivational level (evaluateness), which remains an issue not studied enough.

The means of representation of the category of evaluation in the morphemic-word building structure of the word are revealed in the paper. The word building potential of words of all Russian parts of speech concerning their ability of creating evaluative derivatives is specified there. The author define general means of creating evaluative nouns, adjectives, adverbs, verbs, and structural words as a part of delimitating notions ‘axiologiness’ and ‘evaluateness’, objective and subjective evaluation. The description of evaluatives varieties is given in the dissertation.

Most number of evaluatives is motivated by nouns, adjective, and adverbs. The considerable less number is motivated by verbs, interjections, particles, pronouns. Numerals, conjunctions, prepositions, modal words are not able to motivate evaluatives. Modal words can form occasional derivates with the syncretic semantics. Suffixes dominate in evaluatives forming, but the latter can be formed by prefixes, prefixoids, and reduplication as well. The definite meaning of the poly-functional suffixes is specialized by the context.

Evaluatives are formed by the suffix, prefix, composite, and some occasional types of derivation.

Key words: category of estimation, objective evaluation, subjective evaluation, evaluative, emotive, expressive.